

YÛSUF AÇA KÛTÛPHANESİ

Kuzey duvarındaki inşa kitâbesine göre 1210 (1795) yılında inşa edilen Yûsuf Ağa Kütüphanesi kesme taştan kubbeli, tek mekânli bir yapıdır ve kare planlı, üstü sekiz köşeli sağır kasnaklı bir kubbe ile örtülmüştür. Vakfiyede bu, “yek kubbe” ve “kâgîr” şeklinde ifade edilmiştir. İki sıra halinde çok sayıda pencere ile aydınlatılan binanın dört köşesi yuvarlatılmış ve üst kısımlarına birer silindirik ağırlık kulesi eklenmiştir. Kitap deposu Râgıb Paşa Kütüphanesi’nde olduğu gibi binanın ortasındadır ve etrafı demir parmaklıkla çevrilmiştir. Biri doğu tarafında Sultan Selim Camii’ne, diğeri batı cephesinde sokağa açılan pencereden bozma iki kapısı vardır (Cunbur, I/1 [1963], s. 207). İnşa masraflarını gösteren bir defterde kütüphanenin mefruşat giderleri de gösterilmektedir (BA, Kâmil Kepeci, nr. 806). Kütüphanenin tefrişi için on dokuz halı, minderler ve minder kılıfları, halıların altlarına konmak üzere hasır ve seccade alınmış, bütün bunlar için 21.342 para ödenmiştir. Kütüphanenin inşası için harcanan miktar ise 2.281.098 paradır.

Yûsuf Ağa Kütüphanesi XX. yüzyılın başlarına kadar kurulduğu binada hizmet vermeye devam etmiş, 1927’de yönetimi Mevlânâ Müzesi İhtisas Kütüphanesi ile birleştirilmiş ve kitapları da bir süre için oraya taşınmıştır. 1946 yılından sonra Maarif Vekâleti Kütüphaneler Umum Müdürlüğü kütüphaneyi tekrar eski mekânında hizmete açmıştır. 17 Rebülevvel 1316 (5 Ağustos 1898) tarihinde hazırlanan katalogunda Yûsuf Ağa’nın kütüphanesine 904 adet kitap vakfettiği, daha sonraki bağışlarla bu sayının 1270 cilde ulaştığı belirtilmiştir. Bugün Yûsuf Ağa Kütüphanesi’nde sonradan katılan Sadreddin Konevî, Ebû Saîd el-Hâdimî, Konya Millî Kütüphane, Zafe-riye Medresesi, Zincirli Medrese, İbrâhim Aczî Kendi ve Mala Hatun koleksiyonlarıyla birlikte 3186 yazma eser bulunmaktadır; basma eserlerin sayısı 8674’tür.

BİBLİYOGRAFYA :

Yûsuf Ağa Kütüphanesi’nin 1209 Tarihli Vakfiyesi: Şer’iye Sicilleri, Evkâf-ı Hümâyun Müfettişliği, nr. 261, s. 53-56; VGMMA, nr. 630, s. 1090-1094; Ek Vakfiyesi: Şer’iye Sicilleri, Evkâf-ı Hümâyun Müfettişliği, nr. 261, s. 57-58; Mehmet Önder, *Mevlâna Şehri Konya*, Konya 1962, s. 353; Naci Bakırcı, “Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi’nin 1926 Yılında Kuruluşu, Yusuf Ağa Kütüphanesi’nin Buraya Nakli”, *X. Millî Mevlâna Kongresi, Tebliğler*, Konya 2002, I, 301-305; İzzet Sak, *Şer’iye Sicillerinde Bulunan Konya Vakfiyeleri (1650-1800)*, Konya 2005, s. 83-88; Yılmaz Önge, “Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi”, *Yusuf Ağa Kütüphanesi, Tarihçe, Teşkilat ve Katalogu: Konya* (11. Lütfi İlikiz), Konya, ts. (Arı Basımevi), s. 9-11; İsmail E. Erünsal, *Osmanlı Vakfı*

Kütüphaneleri: Tarihi Gelişimi ve Organizasyonu, Ankara 2008, s. 260-261, 356, 397, 408, 494, 497, 546, 547; Müjgan Cunbur, “Yusuf Ağa Kütüphanesi ve Kütüphane Vakfiyesi”, *TAD*, I/1 (1963), s. 203-217; Mustafa Can, “Sadreddin Konevî’nin Eserleri ve Kütüphanesi”, *Selçuklu Araştırmaları Merkezi, Selçuk Dergisi*, sy. 4, Konya 1989, s. 120-121.

İSMAİL E. ERÜNSAL

YÛSUF b. AHMED

(يوسف بن أحمد)

Necmüddin Yûsuf b. Ahmed
b. Muhammed es-Sülâi el-Yemânî
(ö. 832/1429)

Zeydi müfessir ve fakih.

Fakih Yûsuf diye tanınır. Görüştüğü âlimlerin doğum tarihlerinden hareketle VIII. (XIV.) yüzyılın ikinci çeyreğinde, muhtemelen ailesinin yaşadığı Necran yakınlarındaki Hubbân’da Surrubenîkays köyünde dünyaya geldiği söylenebilir. Dönemin tanınmış âlimlerinden ders okudu. Dinî eğitimini Surm ve çevresinde tamamladıktan sonra San’a’ya 40 km. uzaklıktaki Sü-lâ’ya yerleşti. Hocalarının başında Zeydiyye’nin önde gelen âlimlerinden Hasan b. Muhammed en-Nahvî es-San’ânî gelir. On-dan semâ yoluyla aldığı rivayetler dışında *et-Tezkiretü’l-fâhîre* ve *et-Teysîr* adlı kitaplarıyla İmam Yahyâ b. Hamza el-Müeyyed-Billâh’in *el-İntişâr*’ını ve Emîr Ali b. Hüseyin’in *Kitâbü’l-Lüma’*’ını okuyup icâzet aldı. Abdullah b. Yahyâ b. Hamza, Ali b. İbrâhim b. Atıyye, İsmâil b. İbrâhim b. Atıyye ve özellikle Emîr Hüseyin b. Muhammed’in *Şifâ’ü’l-üvâm*’ını okuduğu Ahmed b. Ali b. Mürgam da kendisine icâzet veren hocalarındandır. Öğrencileri arasında Zeydiyye fıkhnına dair *el-Beyân* adlı eserin müellifi Yahyâ b. Ahmed b. Muzaffer, Ebû’l-Atâyâ Abdullah b. Yahyâ el-Hüsey-nî, Süleyman b. Muhammed b. Mutahhar, Mutahhar b. Muhammed b. Süleyman sayılabilir. Fakih Yûsuf’un ülkedeki siyasî gelişmeleri yakından takip ettiği ve gerektiğinde bazı Zeydiyye imamlarına destek verdiği anlaşılmaktadır. 801 (1399) yılında hapisten kaçan İbnü’l-Murtazâ, Sülâ’da onun yanına sığınmıştır (İbrâhim b. Kâsım, III, 1278). Hayatının sonuna kadar ted-rîs faaliyetlerine devam eden Fakih Yûsuf 13 Cemâziyelâhîr 832’de (20 Mart 1429) Sülâ’da vefat etti, kabri daha sonra ziyaretgâh haline gelmiştir. Takvasıyla bilinen, IX. (XV.) yüzyılda Yemen’de Zeydiyye’nin müctehid ve muhakkik âlimleri arasında gösterilen Fakih Yûsuf yaygın görüşlere ters düşse de kendi ictihadını açıklamak-

tan çekinmezdi. Nitekim Kadı Abdullah b. Hasan ed-Dewârî’nin ilim öğretene, fetva veren veya kadılık yapanlar gibi bir maslahatı yerine getirenler söz konusu olduğunda bunların zenginlerine de zekât verilebileceği yönündeki görüşüne karşı çıkmıştır (İsmâil b. Ali el-Ekva’, III, 1556).

Eserleri. 1. *Tefsîrû’s-Semerâti’l-yâni’a ve’l-ahkâmi’l-vâziha el-kâtî’a* (I-V, nşr. Muhammed Kâsım el-Hâşimî – Abdullah Abdullah el-Hûsî, San’a 1423/2002). Birçok öğrencisi tarafından okunup çoğaltılan eser, Emîr İzzeddin b. Muhammed’in *er-Ravza ve’l-ğadîr* adlı tefsirindeki eksiklikleri tamamlamak üzere telif edilmiştir (*Tefsîrû’s-Semerâti’l-yâni’a*, I, 31-32). Başta Mu’tezile âlimlerinden Hâkim el-Cüşemî’nin *et-Tehzîb*’i ve Zemahşerî’nin *el-Keşşâf*’ı olmak üzere çeşitli kaynaklardan faydalanan müellif meşhur ve şâz kuraatleri zikredip bunlara göre çıkarılan hükümleri belirtir. Âyetlerden elde edilen mâ-nalara (semerât) işarette bulunur, tefsir ve açıklamalarda Arap dili ve şiiriyle istişhâd eder. Bazan zayıf ve mevzû rivayetlerle Zeydiyye’nin görüşlerini savunmaya çalışır. Bununla birlikte müellif eserinde seleften ve sonraki âlimlerden nakledilen görüş ve rivayetler dışında çeşitli mezheplerin görüşlerine de yer verir. Tefsirde zaman zaman kelâm konularına da temas edilir. Eser üzerine Abdullah b. Muhyiddin el-Arrâsî (ö. 1180/1766) *el-Fütühâtü’l-ilâhiyye fi tahrici mâ fi’s-Semerât mine’l-eğâdisi’n-nebeviyye* adıyla bir çalışma yapmış (Brockelmann, II, 251), Muhammed Mahfûz Şüveylim *el-Cüz’ü’l-evvel min kitâbi Semerâti’l-yâni’a ve’l-ahkâmi’l-vâziha el-kâtî’a li’l-fakih Yûsuf b. Osmân ez-Zeydî eş-Şülâ’î dirâse ve tahkîk* ismiyle bir doktora tezi (Ezher Üniversitesi, Kahire 1406/1986), Meclî Hüseyin Ahmed Meclî de *Menhecü’l-fakih Yûsuf eş-Şülâ’î fi kitâbihi eş-Semerâti’l-yâni’a ve’l-ahkâmi’l-vâziha el-kâtî’a* adıyla bir yüksek lisans tezi (2006, Kahire Üniversitesi) hazırlamıştır. **2.** *ez-Zühürü’l-müşrika ve’n-nefehâtü’l-abi-ka*. Emîr Ali b. Hüseyin’in *Kitâbü’l-Lüma’* adlı eseri üzerine yapılmış bir ta’lik çalışmasıdır (*el-Fihristü’s-şâmil*, IV, 596-598). **3.** *el-İstibşâr fi muhtasarı Kitâbi’l-İntişâr*. Yahyâ b. Hamza’ya ait eserin muhtasarı olup San’a’da yazma nüshaları bulunduğu kaydedilmektedir (Abdüsselâm b. Abbas el-Vecîh, s. 1173). **4.** *Ta’lik ‘ale’z-Ziyâ-dât*. Hasan b. Muhammed en-Nahvî’nin eserine dair bir çalışmadır. Bu eserin Ahmed b. Hüseyin el-Hârûnî’nin *ez-Ziyâ-dât*’ı üzerine yapılmış bir ta’lik olduğu da

ileri sürülmektedir (*el-Fihrisü's-şâmil*, II, 610-611). 5. *el-Cevâhîr ve'l-gurer fi keşfi esrârî'd-Dürer*. Emîr Ali b. Hüseyin'in *Dürerü'l-ferâ'izî* üzerine yazılmış bir ta'lik'tir ve *et-Ta'likü'l-vehhâc 'alâ Dürerî'l-Emîr* adıyla da bilinmektedir (*Tefsîrü's-Semerâti'l-yânî'a*, neşredenin girişi, I, 19; Abdüsselâm b. Abbas el-Vecîh, s. 1173). 6. *er-Riyâzû'z-zâhire ve'l-cevâhîrû'n-nâzire fi keşfi't-Tezkireti'l-fâhire*. Hasan b. Muhammed en-Nahvî'ye ait eserin hâşiyesidir (*el-Fihrisü's-şâmil*, IV, 514-515). Kaynaklarda müellife *et-Teysîr fi't-tefsîr*, *Burhânû't-tahkîk* ve *şınâ'atü't-tetkîk* ve *Mesâ'ilü'd-dûr fi'l-'abîd* gibi eserler de nisbet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Yûsuf b. Ahmed, *Tefsîrü's-Semerâti'l-yânî'a* (nşr. M. Kâsım el-Hâşimî – Abdullah Abdullah el-Hûsî), San'a 1423/2002, I, 31-32, 270; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 15-23; İbrâhim b. Kâsım, *Tabakâtü'z-Zeydiyyeti'l-kübâ: Bulûgu'l-murâd ilâ ma'rifeti'l-İsnâd* (nşr. Abdüsselâm b. Abbas el-Vecîh), Amman 1421/2001, III, 1275-1279; Şevkânî, *el-Bedrû't-tâli'*, II, 350; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 250-251; Abdullah Muhammed el-Habeşi, *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, Beyrut 1408/1988, s. 219; M. Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfessîrîn*, Kahire 1409/1989, II, 447-453; Ahmed el-Hüseynî, *Mü'ellesâtü'z-Zeydiyye*, Kum 1413, I, 116, 204, 351, 384; II, 67, 82, 461; İsmâil b. Ali el-Ekva', *Hicerü'l-ilm ve ma'âklühü fi'l-Yemen*, Beyrut 1416/1995, III, 1315, 1556-1557; IV, 2059-2060; Abdüsselâm b. Abbas el-Vecîh, *A'lâmü'l-mü'ellifîne'z-Zeydiyye*, Amman 1420/1999, s. 1172-1174; *el-Fihrisü's-şâmil: el-Fıkh ve usûlüh* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1421/2000, II, 610-611, 625; III, 243-244; IV, 514-515, 596-598.

ADEM YERİNDE

YUSUF AKÇURA

(bk. AKÇURA, Yusuf).

YUSUF CEMİL ARARAT

(bk. ARARAT, Yusuf Cemil).

YÛSUF ÇELEBİ, Niznâm

(XII./XVIII. yüzyıl)

Na'than, bestekâr.

İstanbul'da doğdu ve orada yaşadı. Kaynaklarda kendisi hakkında fazla bilgi bulunmamakta, hayatının bir kısmını köle olarak geçirdiği bilinmektedir. Bu sırada dönemin üstatlarından mûsîkî eğitimi almasının yanı sıra dinî ve edebî ilimlerde de kendini yetiştirdi. Daha sonra efendisi tarafından âzât edilince hıfzını tamamladı, bilhassa güzel sesiyle tanınmaya baş-

ladı. Şöhretinin en parlak dönemi II. Mustafa ile (1695-1703) III. Ahmed (1703-1730) zamanına rastlar. Sultan Selim Camii'nde na'than olarak görev yaptı. Bu sebeple el yazması güfte mecmualarında kendisinden Na'than Yûsuf, Sultan Selim na'thanı, Hâfız Yûsuf isimleriyle de söz edilmektedir. Günümüzde bazı eserlerde kendisi için Tiznâm Yûsuf denilmesinin sebebi anlaşılammaktadır. Yûsuf Çelebi icrası ve besteleriyle de dönemin mûsîkî-şinasları arasında yer aldı. Ebûshakzâde Esad Efendi *Atrabü'l-âsar*'da onun beste, semâi ve şarkî formlarında elli civarında eser bestelediğini kaydederken dinî formlarındaki bestelerinden söz etmemiştir. İlim adamı, hattat ve şair Abdülbâkî Ârif'in güftesi üzerine bestelediği mi'râciyye onun bestekârlıktaki seviyesinin önemli bir göstergesidir. Günümüze notaları ulaşmayan bu eser Şeyh Nâyî Osman Dede'nin mi'râciyyesi yanında unutulmuş olmalıdır. Yılmaz Öztuna *Türk Musikisi Ansiklopedik Sözlüğü*'nde (II, 505) bestekârın zamanımıza ulaşan bir beste, bir semâi, bir na't, üç tevşih, bir durak ve iki ilâhiden oluşan dokuz eserinin listesini, Sadettin Nûzhet Ergun ise *Türk Musikisi Antolojisi*'nde (I, 272-279) on sekiz adet dinî bestesinin güftesini vermiştir. Bunlar arasında sözleri divan şairi Yahyâ Nazîm'e ait; "Âfîtab-ı subh-i mâ evhâ habîb-i kibriyâ" mısraıyla başlayan rast makamındaki na't ile sözleri Gafûrî'ye ait, "Tahtgâh etti vücûdum şehrinin sultân-ı aşk" mısraıyla başlayan evç makamındaki durağı dinî mûsîkinin seçkin eserleri arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebûshakzâde Esad Efendi, *Atrabü'l-âsar*, İÜ Ktp., TY, nr. 6204, vr. 37^{a-b}; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Mecmûa-i İlahiyyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397, vr. 2^b, 7^b, 8^b, 61^a, 86^b, 106^b, 107^a, 117^a; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1935-40, II, 56-57, 63, 161-162; IV, 78-79; a.mlf., *Türk Musikisi Klâsiklerinden Temcit-Na't-Salat-Durak*, İstanbul 1945, s. 25-26, 38-39; Sadettin Nûzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942-43, I, 125, 141, 272-279; II, 468; Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi Ansiklopedik Sözlüğü*, Ankara 2006, II, 505.

NURİ ÖZCAN

YÛSUF DEDE EFENDİ

(ö. 1080/1670)

Mevlevî şeyhi, şair,
ney ve çeng virtüozu, bestekâr.

1014 (1605) yılında Konya'da doğdu. Burada Mevlevî şeyhi Bostan Çelebi'ye intisap etti. Hıfzını tamamladı, mûsîkî ve edebiyat eğitimi aldı. Daha sonra İstanbul'a

gidip Galata Mevlevîhânesi'nde Âdem Dede'ye (ö. 1062/1652) intisap etti; mûsîkî bilgisini artırıp dergâhın neyzenbaşı oldu. Çeng çalmada da mâhirdi, bu sebeple Çengi Yusuf olarak da bilinmektedir. IV. Murad'ın İstavroz Has Bahçesi'nde Yûsuf Dede'yi ney üflerken dinlemesi üzerine saraya alınıp gilmânân-ı hâssa arasına gir-di. Saraydaki fiasslarda neyi ve çengiyle büyük ilgi topladı. 1640'ta IV. Murad'ın vefatı üzerine her şeyini Enderun'daki arkadaşlarına dağıtarak saraydan ayrıldı ve Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde inzivâ hayatı yaşamaya başladı. Sarayda iken Mevlevî kıyafetini hiç çıkarmamıştı. Yûsuf Dede, Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Hasan Dede'nin kızı ile evlendi. Hasan Dede'nin 1074'te (1663) vefatının ardından Beşiktaş Mevlevîhânesi'ne şeyh oldu. Daha sonra bir ara Nâcî Ahmed Dede posta geçtiyse de arkasından Yûsuf Dede ikinci defa meşihate getirildi; bu görevine Zilkade 1080'de (Nisan 1670) vefatına kadar devam etti. Beşiktaş Mevlevîhânesi'ne defnedilen Yûsuf Dede'nin yerine Eyyûbî Mehmed Memiş Dede postnişinliğe tayin edildi. Nazîm'in onun ölümüne düşürdüğü tarih beyti şöyledir: "Dedi Nîl-i sirişke gark olup Ya'küb-i dil târîh / Azîz-i tekye-i Mısır-ı Hudâ ola Dede Yûsuf" (1080). Fennî de, "Fennî'yâ gûş idicek fevtini dedim târîh / Oldu Yûsuf Dede'miz Mısır-ı naîm içre azîz" beytiyle tarih düşürmüştür.

İyi seviyede Arapça ve Farsça bilen Yûsuf Dede, Safâî'ye göre *Meşnevî'ye* nazîre olarak 120.000 beyit yazmıştır. Hz. Peygamber'in mücizelerinin konu edildiği 10.000 beyitlik *Ravzatü'n-nûr* adlı Farsça bir eseri de vardır. Ayrıca İsmâil Ankaravî'nin *Mecmûatü'l-letâif* adlı *Meşnevî* şerhinin bazı kısımlarını özetleyerek *el-Menhecü'l-ğavî li-tullâbi'l-Meşnevî* adıyla Arapça'ya çevirmiştir (Kahire 1289). Bunların yanında mûsîkî nazariyatına dair *Risâle-i Edvâr*'ı kaleme almıştır. Kaynaklarda bir nüshasının İstanbul Millet Kütüphanesi'nde kayıtlı olduğu bildirilen (nr. 713) bu eser şu anda kütüphanede mevcut değildir. Ancak risâlenin Hüseyin Sadettin Arel tarafından kopye edilen 1137 (1724) tarihli bir nüshasının fotokopisi Süleyman Erguner'dedir; risâle Recep Uslu tarafından neşredilmiştir (bk. bibl.). Giriş kısmında bazı çalgıların akortları hakkında bilgi verilen eserlerde makamların oluşturulması ve usule dair bilgiler verilmekte, risâle mûsîkî öğreniminde bir hocadan ders almanın önemi hakkında bir tavsiye ile sona ermektedir.